1915

Pravdou je, že osobní zkušeností z této záležitosti zvané válka je maximálně jen probuzení paměti člověka ze snění o mořích a zamlžených ostrovech. Několik osobních konfliktů se stává zřetelnějších, přičemž ta zřetelnost, kterou mají, vychází z mezilidských kontaktů. Střety hrozící i tím největším nebezpečím se pak stanou něčím běžným, až dny začnou ubíhat, aniž by se člověk zajímal o ještě něco jiného než stálou blízkost smrti. I tento způsob uvažování, zpočátku dosti významný, však časem ustoupí do pozadí jako něco permanentního a tedy zanedbatelné kvality.

Edward Mousley

Chronologický vývoj – 1915

1. ledna	Začátek třetí bitvy o Varšavu, která končí nevýrazným vítězstvím Rusů.
Leden	Dlouhotrvající boje mezi Ruskem a Rakousko-Uherskem v Haliči a Karpatech, které pokračují až do dubna.
4. ledna	Ofenzíva Osmanské říše na Kavkaze je zastavena po katastrofě u Sarikamiše.
14. ledna	Britské jednotky zaútočí na německou Jihozápadní Afriku.
3. února	Vojáci Osmanské říše podniknou útok na Suezský průplav, který však skončí neúspěchem.
8. března	Britská ofenzíva u Neuve Chapelle trvá týden, ale bez významnějších úspěchů.
22. března	Haličské město Przemyśl se vydává Rusům, kteří jej obklíčili.
25. dubna	Britské jednotky se vyloďují na poloostrově Gallipoli s cílem uvolnit Bospor.
Duben	V Osmanské říši začínají rozsáhlé masakry Arménů.
28. dubna	Na východě zahájena významná a úspěšná německo-rakouská ofenzíva.
7. května	Americký zaoceánský parník Lusitania potopen torpédem z německé ponorky.
23. května	Itálie vyhlašuje válku Rakousku-Uhersku a zaútočí na Tyrolsko a Dalmácii.
23. června	Zahájena první italská ofenzíva na řece Isonzo, ale územní zisky jsou minimální.
9. července	Německá Jihozápadní Afrika kapituluje.
15. července	Na východě začíná rozsáhlý ústup ruské armády.
18. července	Na řece Isonzo zahájena druhá italská ofenzíva, ale opět bez větších úspěchů.
5. srpna	Varšava obsazena německými jednotkami.
19. září	Začíná německo-rakouský útok na Srbsko.
25. října	Na západě zahájena velká francouzsko-britská ofenzíva, ale nakonec bez výraznějšího postupu vpřed.

26. října	Britský armádní sbor začíná postupovat proti proudu řeky Tigris.
3. října	Francouzsko-britské oddíly přistávají v Soluni, aby přispěchaly na pomoc Srbsku.
9. října	Bělehrad kapituluje a Srbsko se začíná hroutit.
11. října	Bulharsko podniká nepřátelské kroky vůči Srbsku a vzápětí jej napadá.
18. října	Třetí italská ofenzíva na řece Isonzo zahájena, ale bez jakéhokoliv průlomu.
10. listopadu	Začíná čtvrtá italská ofenzíva na řece Isonzo, zisky velmi malé.
22. listopadu	Bitva u Ctesiphonu. Britský útok na Bagdád zastaven.
5. prosince	Britské speciální jednotky, kterým se nepodařilo dosáhnout Bagdádu, jsou obklíčeny u Kut al-Amary.
10. prosince	Evakuace spojeneckých vojsk z Gallipoli začíná.

29
Neděle 17. ledna 1915

Richard Stumpf drhne palubu lodi Helgoland u pobřeží ostrova Helgoland

Moře je studené, má olověnou barvu a napjaté očekávání upadlo v ospalou atmosféru. Ani jednou nešli do bitvy, dokonce ani jednou nezahlédli nepřítele. Během bitvy v helgolandském zálivu koncem srpna jen *slyšeli* dunění děl v dáli, ale nedostali žádnou příležitost se přidat, takže Stumpf hovoří o „černém dnu" pro něj i pro všechny ostatní členy posádky. Nejblíže bojové činnosti se tak dostali, když na první svátek vánoční opět pouze *zaslechli* zvuk britských vzducholodí, jelikož však byli v mlze, shodila jedna z nich bomby na nedaleký křižník, jakož i jednu obchodní loď, a podařilo se jí tak způsobit na palubě jednoho z těchto plavidel požár. Helgoland po explozích ze shozené munice začal střílet, ovšem jen tak říkajíc naslepo, i když palba tím pádem byla impozantnější.

Ne že by se Stumpfova loď nebo kterékoliv jiné z flotily německého vojenského námořnictva držely nějak stranou – strategií této země prostě bylo si pečlivě vybírat cíle, protože Britové měli početní převahu. Pro plnění běžnějšího úkolu narušovat zásobování britských ostrovů a postupně nepřítele oslabovat se tak počítalo s ponorkami[50], zatímco k rozsáhlým a velkolepým námořním bitvám nedocházelo, jelikož admirálové na obou stranách si velmi dobře uvědomovali, že by se také klidně mohla během jednoho odpoledne prohrát celá válka. V Německu ovšem musela být absence úspěchů na moři kompenzována jinými triumfy. Když válka vypukla, mělo po světových oceánech rozptýlené tu a tam různé lehké a tudíž operativní eskadry lodí, často kotvící v některé z tehdejších německých kolonií, a ty při svých inspekčních plavbách velmi rychle zahájily úchvatnou hru na kočku a myš s britskou flotilou.[51] Větší lodě, určené k boji na širém moři, se

50 Začátek byl přitom slibný, protože v září toho roku německá ponorka U9 během více než jedné hodiny potopila tři britské křižníky – pravda staré, ale stejně…

51 Německá tichomořská eskadra, jak už bylo zmíněno (viz poznámka číslo 34 na straně ???), dosáhla 1. listopadu 1914 nečekaného vítězství u chilského přístavu Coronel,

však zatím omezovaly jen na střežení vlastních výsostných vod Německa, aby jej chránily před výsadky protivníka na svém území, a jen čas od času lehce zaútočily na anglické pobřeží při Severním moři.[52]

SMS Helgoland od Vánoc hlídkovala každý druhý den, což byla únavná práce a znamenala obvykle, že se člověk moc nevyspal, o její mimořádné monotónnosti nemluvě. Stumpf si v této souvislosti do svého deníku napsal: „Neděje se nic, co by stálo za zaznamenání. Kdybych měl každý den uvádět veškeré mé aktivity, byly by pořád stejné."

Také dnes se plní jen rutinní úkoly – nejdřív Stumpf s ostatními námořníky drhnou palubu, pak leští všechny měděné části lodi, až se blýskají, a nakonec přichází na řadu pedantická kontrola uniforem, která jej vysloveně rozzuří:

> *Divizní*[53] *důstojník se pozastavuje nad každým záhybem a každou skvrnou na našich uniformách, i když my jsme si kvůli všeobecnému nedostatku vlny už tak dlouho nemohli v lodních skladech vyměnit obnošené části za nové, a veškeré naše pokusy o vysvětlení situace odmrštuje standardní odpovědí „to je jen ubohá výmluva". Pane Bože, takovéto chování pak vede jen k tomu, že se mi z našeho námořnictva dělá zle, ale většina ostatních příslušníků mužstva už se ani nevzrušuje; ještě že takoví nejsou všichni důstojníci.*

Stumpf je během té „odporné inspekce" zticha, v duchu si však říká, kéž by se najednou objevilo nějaké nepřátelské letadlo a „na hlavu toho chlápka shodilo bombu". Těší jej pouze skutečnost, že odpoledne budou mít volno.

Tu přichází rozkaz, že jejich loď se má vrátit do Wilhelmshavenu a zakotvit tam v suchém doku. „Hergot!" – píše si do deníku – „zase jedna neděle v háji"; téhle válce se prostě zatím nedaří plnit jeho představy. Odpoledne pak všichni tráví problémy, které je potkají ve zdymadlech, a když se začne stmívat, pokračování plavby vzdávají a na noc loď uvážou.

---

i když později, konkrétně 8. prosince, byla pomstěna bitvou u Falklandských ostrovů.

52 V polovině prosince 1914 německé křižníky ostřelovaly Scarborough, Hartlepool a Whitby, následkem čehož 137 lidí zahynulo a 592 bylo zraněných.

53 Divizí se v tomto případě myslí speciální jednotka sestávající z obsluhy lodních děl.

Sarah Macnaughtan svou výdejnu polévky v Belgii zavřela a přes Calais se vrátila do Londýna, kde se následně nervově zhroutila. V den, který popisuje tato kapitola, si do svého deníku napsala:

Zjistila jsem, že pro mne bylo obtížné se opět začít zabývat prostými věcmi, a také mne překvapilo, jak se zde lidé dál nerušeně vozí v tehdy prvních autech. Zároveň jsem si však připadala jako člověk, který se poté, co strávil nějaký čas v poněkud hrůzném prostředí, opět vrátil do normálního světa. Dorazila jsem do svého domku a vychutnávala si už jen vůni toho místa, přičemž vrcholné štěstí mi pak přinesla ta hodina či dvě v mé malé knihovně. Dostala jsem také řadu pozvání na nejrůznější akce, ale ven se mi jít vůbec nechtělo, nehledě na to, že i počasí bylo neuvěřitelně nepříjemné.

30
Pátek 22. ledna 1915
Elfriede Kuhr v Schneidemühlu navštíví pekařský učeň

Je už pozdě. Ozve se zvonek a Elfriede jde otevřít. Venku, v mrazivé zimní tmě, stojí pekařův učeň, na nohou dřeváky a na sobě bílé pracovní oblečení pokryté moukou. Drží zakrytý košík, v němž jsou před chvílí upečené rohlíky, ještě teplé, jak je vyndali z pece. Proč je ale přinesl teď? Čerstvé pečivo přece obvykle nosí každé ráno a teď je noc. Chlapec se směje se slovy „to už neplatí, slečinko" a vysvětluje, že kvůli novým státním restrikcím týkajícím se spotřeby mouky už nesmějí péct v noci, což mu ovšem ani trochu nevadí, protože teď může spát jako normální člověk. Pak učeň zase běží pryč, jen na Elfriede ještě volá: „Je to kvůli válce!"

Její babička si myslí, že takové opatření je jenom správné, protože Němci jedí moc chleba a pečiva. V novinách mimochodem vycházejí v této době články, které přísně varují před používáním obilí jako krmiva pro zvířata: „Každý jednotlivec, který by něco takového prováděl, se

dopouští provinění proti své vlasti a může být potrestán.“ Způsob stravování obyvatel Německa měl již brzy projít radikální proměnou – místo aby přijímali kalorie nepřímo, konzumací masa, začali je spotřebovávat v jejich původním, tedy rostlinném stavu, přičemž pokud jíte obilniny, dostane se do vašeho organismu čtyřikrát více kalorií, než kdy jíte masité pokrmy. Od nynějška se tedy na stolech Němců při večeři objevovala především zelenina, ne maso. V okrese, kde žije naše školačka, je pro tři čtvrtiny obyvatel zdrojem obživy zemědělská půda, což ovšem neznamená, že se mají všichni stejně, malí farmáři a jejich zaměstnanci už začali pociťovat zhoršující se podmínky, zatímco statkářům se pořád vede velmi dobře. Elfriede slyšela, že své koně a krávy přes veškeré zákazy stále krmí obilím, což se ostatně pozná i podle toho, jak jsou tato zvířata „při těle“ a jak se jim leskne srst.

Ne, na velké farmáře a vlastníky statků rozhodně válka ještě nedolehla:

Snídají každé ráno fantastický pšeničný chléb, ve kterém jsou někdy i rozinky a mandle, a k tomu vajíčka, párky, sýr, šunku, uzenou husu, nejrůznější druhy marmelády a já nevím co ještě. Když se jim zachce, tak všichni pijí čerstvé mléko a každý z nich si může dovolit i kávu nebo čaj, do toho si dokonce dávají celé lžičky ovocného želé.

V tomto případě ovšem hněv a závist Elfriede, pokud se života velkých farmářů týče, trochu souvisí i s jejím špatným svědomím, jelikož i ona se v určitém smyslu proviňuje – má velkou slabost pro koně, a když je potká, někdy jim tajně podstrčí kousek chleba, který přitom dostala pro sebe. Koní už každopádně člověk tolik co před válkou nevídá, protože všichni, kterých nebylo bezprostředně potřeba pro práci v zemědělství, byli rekvírováni armádou.

31
Středa 3. února 1915
Michel Corday se v Paříži setkává s hrdinou

A zase jeden oběd. Nejvýraznější osobou u stolu je nepochybně Pierre Loti[54], slavný spisovatel, dobrodruh, cestovatel a člen akademie, zatímco tou nejpodivnější nadporučík Simon, v civilním životě učitel francouzštiny v Anglii a také překladatel, i když to je možná příliš nadnesené, jelikož přeložil – z angličtiny do francouzštiny – jedinou knihu, která se sice moc neprodávala, ale týká se Němců, konkrétně Goetha. Pan Simon tedy není žádným velkým literátem, ale přesto si své místo v obědvající společnosti vysloužil, protože se zúčastnil bitvy na Marně, kde přišel o oko a byl také zasažen do ruky. Venku za oknem se mezitím rozprostírá kousavě mrazivá Paříž.

Bitva na Marně je obklopena jakousi zvláštní atmosférou. Zčásti je to pochopitelné, jelikož právě na ní byli zdánlivě nezadržitelní Němci zastaveni, odvrácena hrozící porážka a zachráněna francouzská metropole. (Vojenský úspěch na této řece navíc posloužil k tomu, aby se zakrylo jedno skutečně velké zklamání, totiž že zkrachovala velmi nákladná francouzská ofenzíva do německého Lotrinska v počátečních fázích této války.) Je tu ale ještě jedna příčina mimořádné přitažlivosti zmíněné bitvy – místo, kde se odehrála, je veřejně naprosto přístupné. Oblasti, kde probíhají ozbrojené boje, bývají obvykle hermeticky uzavřené a nesmějí do nich vstupovat žádní civilisté, dokonce musíte mít zvláštní povolení, abyste si tam odtud mohli zatelefonovat. (Problémy mají dokonce i vysoce postavení politici, kteří by frontovou linii chtěli navštívit, a oni velmi chtějí, jelikož to vypadá dobře a také jim to dává možnost si na sebe vzít něco nevšedního, individuální kreaci napodobující uniformu. Když se při jedné příležitosti vydal na frontu Briand, tak jej kdosi považoval za řidiče celé skupiny návštěvníků.) Prostor, kde došlo k bitvě na Marně, je však otevřený pro každého, a navíc se nachází relativně nedaleko Paříže, takže se následně stal oblíbeným cílem

54 Pokud se v těchto dnech vyslovuje jeho jméno, je to proto, že jej velmi obdivoval Proust.

výletů; lidé tam jezdí, probírají se zbytky, které se dosud na bojišti válejí, ať již jde o helmy s bodci, čepice a knoflíky nebo prázdné nábojnice či střepiny granátů a šrapnelů, a berou si je domů jako suvenýry. A ti, kteří by tento nenáročný jednodenní výlet z nějakých důvodů nezvládli, případně se jim prostě nechce absolvovat cestu, si na některých pařížských trzích mohou podobné věci koupit, dostanou je v košíku, „čerstvě nasbírané", a jde skutečně o originály.

Nadporučík začíná líčit své zážitky z této bitvy a chystá se též popsat, jak došlo k těm jeho zraněním, ale Corday ke svému zděšení vidí, že ostatní lidé kolem stolu se zabývají jinými věcmi a téměř už kolegu Simona neposlouchají – hrdinové a dramatické válečné příběhy, to už je inflační záležitost. Corday si v této souvislosti vzpomněl na jednoho důstojníka, kterému museli amputovat obě nohy a jenž řekl: „Ano, teď jsem hrdina, ale za rok už budu jen dalším invalidou."

Ještě stále je však nemyslitelné, aby někdo prohlašoval, že touží po míru, každý, kdo takový názor uslyší, jej bez rozdílu označí za ostudný a skandální. Restaurace jsou mimochodem už opět plné lidí.[55]

32
Sobota 6. února 1915
William Henry Dawkins sedí u pyramid a píše své matce

„Moje milá maminko, bohužel jsme tento týden kvůli nedostatečnému počtu přepravních lodí nedostali žádnou poštu", stojí v úvodu jeho dopisu a autor má pravdu, australským vojákům v Egyptě chodí opravdu jen velmi nepravidelně. Před třemi týdny například dostal i ostatní dopisy, na které všichni čekali od listopadu, a jelikož dorazilo 176 pytlů, nebyli někteří lidé málem ani schopni na všechny odpovědět, zatímco předtím dlouho nic a teď opět nic.

55 Stojí možná za to připomenout, že právě v tento den byli pověšeni tři muži za účast na atentátu v Sarajevu koncem června 1914. Gavrilo Princip, tedy ten, kdo arcivévodu a jeho manželku zastřelil, trest smrti nedostal, jelikož mu v době činu ještě nebylo dvacet let; místo toho byl odsouzen k dvaceti letům žaláře a uvězněn v terezínské pevnosti, kde zůstal až do 28. dubna 1918, kdy umírá na tuberkulózu. Fanatického přesvědčení se mimochodem nikdy nezbavil a svého činu nikdy nezalitoval.

Dopis, který přišel Dawkinsovi, líčil, jak to vypadá u něj doma, takže se dočetl, že jsou všichni v pořádku, že matka byla s dvojčaty u zubaře, že květiny, které se pokusil poslat jedné známé dívce, bohužel nedorazily a že v Austrálii šly nahoru ceny. On sám pak odepisuje, že se má celkem dobře, ale začíná jej už všechno včetně Egypta trochu nudit, že donekonečna pokračují cvičení a že je v tomto roce zasáhla první písečná bouře. Pořád každopádně nevědí, co se bude dál dít, zda zůstanou tady na Středním východě nebo zda budou pokračovat do Evropy.

Válka se sice pomalinku přiblížila, ale stále ještě není slyšet, natož vidět, i když jen o týden dřív objevila britská průzkumná letadla jednotky Osmanské říše, které se pohybovaly přes Sinajský poloostrov směrem k Suezskému průplavu, a před třemi dny došlo k tolik očekávanému napadení této strategické námořní cesty. Do Ismailije – nejvíce ohroženého místa – tudíž spojenci coby posily vyslali dva prapory australské pěchoty a útok byl brzy odražen.[56] Dawkins a řada jeho kamarádů těm, co odjeli bránit průplav, trochu záviděli, vyznívá to i mezi řádky jeho dopisu matce, ve kterém celou akci mírně shazuje:

> *U průplavu se trochu čistilo, ale o tom se nepochybně dozvíš doma ze zpráv, a ještě i něco navíc. Čtvrtek byl pro nás každopádně významným dnem, jelikož tam odpochodovaly naše první oddíly, konkrétně sedmý a osmý pluk, aby jej bránily. V tom sedmém jsou mimo jiné William Hamilton*[57] *a major McNicholl, svého času můj velící důstojník, a všem se hodně závidělo, ale pochybuji, že si to tam bůhvíjak užívají, protože čekat na Turky, kteří zřejmě moc bojovat neumějí, je dost monotónní záležitost.*

56 Útok osmanských jednotek na východě nebyl tím jediným, co britskou přítomnost v Egyptě ohrožovalo. Ke konci roku 1915 na tento stát ze západu zaútočila skupina libyjských bojovníků ovlivněná formou islámu zvanou wahhábismus, kteří ve jménu Alláha vystupovali proti francouzské i italské koloniální expanzi v severní Africe. Jejich akce podporovaly i útvary Osmanské říše a britským oddílům trvalo nějaký čas, než se jim podařilo tyto vetřelce zastavit. (A když už hovoříme o problémech v této části Afriky, v Maroku stále pokračovaly nepokoje, které začaly už v roce 1912, kdy se tato země stala francouzským protektorátem.)

57 Jeho starý známý ještě ze školy pro kadety v Duntroonu.

On sám trávil většinu času budováním a opětovným strháváním pontonových mostů[58], jakož i jejich přepravou. Dnes však byl den volna a ještě s jedním důstojníkem se odjeli podívat na zbytky starobylého města Memfis, kde na něj největší dojem udělaly dvě obrovské sochy faraona Ramsese II. V dopise matce napsal: „Byly nádherně vytesány a muselo to trvat spoustu let, než byly dokončeny." Teď už je ale večer a Dawkins sedí opět ve svém stanu:

Až dostaneš tenhle list, horko léta už budeš mít za sebou a věci jako mouka už budou po sklizni trochu levnější, alespoň si to myslím. Cítím se dost unavený, takže budu končit. Pozdrav všem od Willa xxxxxxxxxxxxxxxx *děvčátkům.*

33
Pátek 12. února 1915
Florence Farmborough se v Moskvě probírá svým cestovním oblečením

Teď už je to všechno za ní – šest měsíců v soukromé vojenské nemocnici v Moskvě, pak další půlrok pilného studia, aby se mohla stát zdravotní sestrou (s praktickou částí neměla žádné problémy, ty byly při teorii, ve složité ruštině), poté zkouška následovaná promocí v pravoslavném kostele, kde měl pop potíže vyslovit její křestní jméno, takže říkal „Floronz", a nakonec úspěch její snahy být přijata do nově vytvořené mobilní polní nemocnice č. 1, protože opět intervenoval její dřívější zaměstnavatel, významný kardiochirurg.

Do svého deníku si napsala:

Přípravy na můj odjezd už jsou v plném proudu a nemohu se dočkat, až k tomu konečně dojde, ale ještě je třeba udělat spoustu věcí a ani sama nemocnice ještě není zcela připravena. Už mi ale ušili úbory včetně zástěr a roušek a také jsem si koupila černé kožené sako lemo-

58 O stavbě takových mostů se v této době ve svém malém deníčku zmiňuje často.

vané flanelem, ke kterému patří i tlustá vesta z ovčí kůže, na zimu, její ruské jméno „dušegrejčka" znamená něco jako „ohřívačka duše". Slyšela jsem, že budeme nějaký čas na rusko-rakouské frontě v Karpatech a budeme muset jezdit na koních, protože jiná doprava nebude možná, takže součástí mé výbavy jsou i vysoké boty a tříčtvrteční kalhoty tak jako to sako z černé kůže.

Je zima a všude spousty sněhu. Suwalki je v tento den už zase v rukou německých jednotek, Laura de Turczynowicz však nemůže i s celou rodinou opět utéct, protože jedno z jejích dvojčat onemocnělo tyfem a musí být doma. Jako nikdy se jí stýská po manželovi Stanislawovi a píše:

Najednou jsem uslyšela řev a pak uviděla, jak kriminálnici a vagabundi našeho města rabují a hledají jídlo, přičemž se vzájemně porážejí a křičí, no prostě strašný pohled! Židé, kteří byli vždy tak submisivní, už teď mají víc sebevědomí, vykračují si a vytahují se vzhůru, takže vypadají o celé palce vyšší. Bylo těžké odejít z balkónu, vypadalo to, že i já mám problémy se ovládat – každou chvíli odbíhat k nemocnému dítěti a zase zpátky.

V jedenáct hodin ulice opět utichly, čas se blížil a uviděla jsem prvního vojáka v piklhaubně, vynořil se zpoza rohu, kohoutek pušky natažený – a díval se po ostřelovačích! Za tímhle prvním se záhy objevili jeho kamarádi a pak kolem rohu prošel i důstojník a zastavil se přímo před našimi okny.

34
Neděle 28. února 1915
René Arnaud dostává možnost nahlédnout do logiky historiografie na řece Sommě

Chladné jarní ráno. Slunce ještě nevyšlo, ale podporučík René Arnaud už je vzhůru. V pološeru začínajícího nového dne podnikne obvyklou obchůzku zákopu, kdy jde od jedné stráže ke druhé (každá je ve službě dvě hodiny), zkontroluje je a zároveň se ubezpečí, že nepřítel nemá nic za lubem, protože

všichni vědí, že právě tohle je ten nejlepší čas na překvapivý útok, ovšem ne že by tady na Sommě byly nějak časté.

Jde vlastně o tichou část fronty a rizika jsou zde malá. Čas od času jim nad hlavami proletí německý šrapnel, ale nic bůhvíjak těžkého, vystřelují je z kanónů o ráži 77 milimetrů, slyší vždy jejich charakteristický zvuk. Jsou tu pravda také ostřelovači, číhají na každého, kdo není opatrný, a nebezpečné je i použít spojovací zákop, který stoupá nahoru na kopeček a zase dolů, protože v jednom místě v něm může vojáka zasáhnout střelba z německého samopalu „za bukem"; tady ostatně zahynul jeho předchůdce, kulka jej zasáhla do hlavy. Bylo to také vůbec poprvé, co byl Arnaud svědkem, jak někdo padl, ale když pak kolem něj prošli s tělem dotyčného na nosítkách, hlavu a ramena zakryta kouskem celty a červené kalhoty jeho uniformy pro změnu modrým pracovním oblekem, nepřišel mu ten výjev nějak výrazně zneklidňující, i když to pro něj bylo něco nového. „Tolik jsem překypoval životem, že nebylo možné představit si sebe na jeho místě, jak tam tak ležel na těch nosítkách a tak jako všichni mrtví vyzařoval pocit nezúčastněnosti."

Když tato válka vypukla, byl Arnaud jedním z těch, kdo jásali; nedávno předtím slavil své jedenadvacáté narozeniny, ovšem vypadal na maximálně šestnáct let. Obával se pouze jediného – že by celý ten konflikt mohl skončit dřív, než se on dostane na frontu: „Jak ponižující by to bylo, neprožít největší dobrodružství mé generace!"

Poslední hodina tmy, než se pomalu změní ve světlo, může nezkušenému vojákovi dost brnkat na nervy:

> *Když jsem se zastavil před okrajem zákopu a hleděl přes zemi nikoho, někdy mi připadalo, že sloupky držící naši tenkou síť ostnatého drátu byly ve skutečnosti obrysy německých hlídek, které klečely, připraveny vyrazit kupředu. Hleděl jsem na ty sloupky, viděl, jak se hýbají, slyšel, jak se dotýkají země jejich kabáty a cinkají jejich bajonety v pouzdrech… Pak se vždy obrátím k našemu vojákovi na stráži a jeho přítomnost mne uklidní, protože pokud on nic neviděl, tak tam nic nebylo a šlo jen o mé vlastní úzkostné halucinace.*

Pak přijde ta chvíle, když obzor už postupně bledne, začnou zpívat první ptáci a v mléčně šedém ranním světle se nevýrazně vynořují obrysy okolního terénu.

Tu se ozve výstřel, pak další, pak hned dva najednou a zase další, a během ani ne minuty už řinčí střelba z pušek podél celého zákopu. Arnaud se vrací zpět, aby probudil spící muže, a u vstupu do bunkru potká vojáky, kteří už vybíhají ven, v rukou své zbraně, a zároveň se pokoušejí nasadit na záda ruksaky. Náhle uvidí, jak se nad nepřátelským územím objeví signální světlice červené barvy, a ví, co to znamená – signál německému dělostřelectvu.[59] Okamžitě poté následuje další krok a před francouzským zákopem, nad ním i za ním vybuchují celé série šrapnelů; okraj zákopu se rýsuje na pozadí té záplavy explozí, vzduch je plný „vrčení, kňučení" a všichni se dusí zápachem z vypálených granátů.

Bušilo mi srdce, zřejmě jsem zbledl a třásl jsem se strachy. Zapálil jsem si cigaretu, protože jsem instinktivně předpokládal, že mi pomůže zklidnit nervy. Zaregistroval jsem mé muže, jak tam klečí na dně úzkého zákopu, ruksaky nad hlavami, a čekají, až ta střelba skončí.

Arnauda napadne, že Němci teď už možná přecházejí přes území nikoho, a tak hbitě přeskočí záda ležících vojáků a pospíchá k ohybu zákopu, odkud, jak ví, lze pozorovat nepřátelské pozice. Vzduch je plný rachotu, kvílení a burácení. Když dorazí na místo, začne s maximální koncentrací sledovat Němce: „Soustředění na to, co je třeba udělat, mne osvobodilo od strachu." Upřeně hledí na svah, který odděluje francouzské a německé pozice, ale nevidí nic zajímavého.

Ostřelování pomalu ztrácí na síle a utichá, usedá zvířený prach a vše opět opanuje ticho. Pak dorazí první zprávy – dva muži byli zabiti v části linie nalevo, pět v útvaru napravo.

59 Červenou, zelenou a bílou by bylo možné označit za jakési ikonografické barvy nocí první světové války. Signální rakety v těchto barvách používaly všechny bojující strany a v různých kombinacích barev se jejich prostřednictvím předávaly zprávy. Červená každopádně obvykle znamenala „Nepřátelský útok!", zatímco zelená sdělovala, že náboje vlastních děl nedopadají dostatečně daleko a dostřel je tedy třeba posunout vpřed.

Postupně se Arnaudovi daří vytvořit obraz toho, co se odehrálo. Dva francouzské vojáky na stráži napadlo, že si vystřelí na hejno migrujících ptáků; vypadalo to, že jde o kolihy, které byly na cestě do Skandinávie, kde hnízdí, ale ostatní hlídky se domnívaly, že výstřely upozorňují na nějaké neviditelné nebezpečí, v panice také spustily palbu a ve chvíli se už ozývala z celého zákopu. Tato náhlá střelba pak zřejmě někoho na německé straně vedla k přesvědčení, že se chystá útok, a ať už to byl kdokoliv, vydal povel obsluze děl.

Příští den si všichni mohli přečíst oficiální závěr z této události v komuniké francouzské armády, kde se pravilo: „V Bécourtu, poblíž města Albert, byl palbou našich vojáků stoprocentně odvrácen německý útok." Arnaud tuto informaci komentoval následujícími slovy: „Takhle se píšou dějiny."

V ten samý den napsal William Henry Dawkins své matce:

Tento týden jsem dostal tvůj dopis z dvacátého šestého ledna, bude to však možná poslední, který mi přijde ještě sem do Egypta, protože se brzy budeme přesouvat – kam, to nikdo neví. Třetí brigáda a některé další útvary odjely během dne do Alexandrie a my je budeme následovat v příštích čtrnácti dnech, tipuji, že cílem budou Dardanely, ale také by to mohlo být kdekoliv ve Francii, Turecku, Sýrii nebo Černé hoře. Každopádně se něco začalo dít a konečně se tedy pustíme do práce.

35
Středa 3. března 1915
Andrej Lobanov-Rostovský a velká sněhová vánice u Lomzy

Blíží se konec zimy a stejně tak německé únorové ofenzívy, přičemž ani jeden z těchto jevů nelze přesně odhadnout dopředu, i když jsou tu zákonitosti meteorologie a plány vojenských stratégů. Když tedy dostane pluk Lobanova-Rostovského rozkaz podniknout útok (poslední nebo možná

předposlední), aby se tak napřímil nějaký drobný zákrut ve frontové linii nebo zlikvidovalo ohrožující postavení nepřítele, nebo prostě provést to či ono, které se reálně ukáže pouze na štábních mapách v abstraktním měřítku 1:84 000, zdá se, že téměř nevyhnutelně se přižene prudká sněhová bouře.

Byla to tady v severozápadním Polsku v mnoha ohledech hrozná zima. Nejnovější Hindenburgova ofenzíva toho moc nedosáhla[60] a Rusové se v této oblasti vždy trochu posunuli dopředu a pak zase dozadu, ale více méně vlastně zůstávali na místě. Andrej patří do gardové divize, jednoho z těch elitních útvarů, které se často využívají k „hašení požárů", takže se pohyboval se svými muži dopředu i dozadu, tam, kde byli ruští vojáci nejvíce ohroženi, nejhorší boje se mu však vyhýbaly. Nejdřív byl totiž nemocný a pobýval ve Varšavě a pak trávil celé dny nastupováním a vystupováním z železničních vagónů nebo prostě tím či oním směrem cestoval vlakem, zatímco generálové se snažili rozhodnout, kde je jeho divize nejvíc potřeba. „Tyhle výkyvy v našem itineráři dokazovaly, že situace se mění minutu od minuty." Nakonec jeho divize definitivně vystoupila z jednoho z četných vlaků v Lomze a odpochodovala severozápadně od nádraží k čáře, která byla namalovaná na štábní mapě, „a když se objevil nepřítel, stala se ta čára frontovou linií."

Jak zima, tak zimní bitvy teoreticky skončily, teď už probíhají pouze boje související s „lokálními zájmy". Sněhové vánici není dovoleno, aby zastavila útok ruské armády, který začne podle plánu, Lobanov-Rostovský je však opět jen pozorovatelem, jako ženisty jej ostatně v podobných situacích není třeba. Jako obzvláště strašné mu každopádně připadá, že válka se odmítá přizpůsobit zákonitostem přírody, nebo možná přesněji generálové, kteří ji vedou. „Hluk z dělostřelecké přípravy a plameny šlehající z kanónů, jakož i kvílející vítr a vířící sněhové vločky, to všechno vypadá hrůzněji než kdykoliv předtím." Ztráty jsou nezvykle vysoké,

60 Němci nepochybně dosáhli i řady lokálních úspěchů, podařilo se jim například zcela obklíčit Augustów, kde zlikvidovali celý jeden ruský sbor, konkrétně ten XX. pod velením generála Bulgakova, takže německý tisk tuto operaci okamžitě začal oslavovat. Ztráty Rusů byly vysoké, místy až hrůzné, ale i Němci přišli o značný počet mužů a jejich územní zisky přitom byly jen minimální.

i poměřeno válečnou optikou, protože většina zraněných vojáků tam, kde jsou zasaženi, zmrzne, a ti, kterým se vichr, sníh a teploty pod bodem mrazu podaří přežít, pak často utrpí vážné omrzliny, takže nemocnice jsou plné pacientů s amputovanými končetinami.

Andrej Lobanov-Rostovský se necítí nějak zvlášť dobře, nejvíc jej ale rozčiluje to věčné monotónní čekání, z minimální činnosti a pasivity je sklíčený. Jediné, co ten poklid občas naruší, jsou německá letadla, která se obvykle za soumraku nebo pozdě v noci nad nimi objeví a shodí pár bomb.

36
Pátek 5. března 1915
Sarah Macnaughtan tentokrát nalévá polévku v De Panne

Sarah je už zase zpátky, tentokrát však ne ve Veurne, které začalo být příliš blízko fronty, a tudíž neúměrně nebezpečné – jednu sestru z její předchozí polní nemocnice například zabil granát a domek, v němž bydlela, přišel o všechny okenní tabulky poté, co ten sousední také zasáhla střelba. Teď je tedy v De Panne, malém přímořském letovisku na pobřeží kanálu La Manche, které se v zimě zcela vylidnilo. Podél písčité pláže stojí řada luxusních hotelů a některé z nich se změnily na vojenské nemocnice; střelba na frontě je slyšet až sem.

Co jiného mohla udělat než se vrátit? Pro ženu s takovým smyslem pro povinnost a s takovými zásadami nic jiného nepřipadalo v úvahu. Svůj návrat do Londýna začátkem ledna nikdy nepovažovala za něco víc než jen krátkou přestávku a ve chvíli, kdy se zotavila ze zhroucení a trochu si odpočinula, zase se před Calais vrátila na kontinent; zdraví jí ovšem bůhvíjak neslouží, takže více jak týden strávila na lůžku v prázdném bytě v Dunkirku. Stále má pochybnosti, ale nechává si je pro sebe a její národnostní cítění rozhodně nezeslábló, spíš naopak, to, čím v nedávné době prošla, jej posílilo: „Bůh ví, že máme spoustu chyb, ale nadřazenost britské rasy nad všemi ostatními, které znám, je pro mne věcí hlubokého přesvědčení."